

УДК 631.1:637.1

В.В. Антощенкова, канд. екон. наук, доцент
Харківський національний технічний університет
сільського господарства ім. П.Василенка

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ **МОЛОЧНОГО СКОТАРСТВА УКРАЇНИ**

Постановка проблеми. Наприкінці 80-х років минулого століття рівень розвитку агропромислового виробництва був найвищим в історії України. Сільське господарство було багатогалузевим, великотоварним. Активно здійснювались спеціалізація, концентрація і переведення тваринництва на промислову основу. Середній розмір сільськогосподарських підприємств становив 5–6 тис. га. Молочне скотарство перетворилось в високооснащену галузь з передовими технологіями в племінній справі. Сільськогосподарські підприємства оснащувались сучасними засобами виробництва, будувались спеціалізовані корівники. Держава забезпечувала сільськогосподарських

виробників висококваліфікованими спеціалістами і значною фінансовою підтримкою. Наразі ситуація катастрофічно змінилась, і в той час, як світовий обсяг виробництва молока невинно зростає, як наслідок підвищення попиту на молоко і молочні продукти, в Україні спостерігається різке скорочення виробництва та споживання такого цінного продукту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми ефективного функціонування галузі молочного скотарства є об'єктом наукових досліджень багатьох науковців. Особливої уваги заслуговують роботи, О.І. Гуторова [1], С.В. Дідура [2], Н.І. Шиян [3]. Однак, як показує час, проблеми в молочному скотарстві залишаються не вирішеними, а отже, як об'єкт дослідження, галузь молочного скотарства потребує детального дослідження стану та перспектив розвитку.

Формулювання цілей статті. Метою даної статті є дослідження стану та перспектив розвитку молочного скотарства України.

Виклад основного матеріалу. Молочне скотарство є традиційно важливою галуззю сільського господарства України, яка постачає незамінні продукти харчування, забезпечує молоко-продовольчу незалежність держави, її експортний потенціал і впливає на ефективність функціонування всього агропромислового виробництва.

Молочне скотарство у структурі виробництва сільськогосподарської продукції в 2013 р. займало четверту позицію, з часткою в 11,5 % і другу позицію серед продукції тваринництва (табл. 1). Для порівняння, в 1995 р. молоко займало лідируючу позицію в загальній вартості валової продукції сільського господарства, питома вага становила 22,3 %, що майже в два рази більше аналогічного показника 2013 р.

1. Обсяги та структура валової продукції сільського господарства за 1990-2013 рр. (у постійних цінах 2010 р.)

Валова продукція	Роки					
	1990	1995	2000	2005	2010	2013
Всього, млн грн	282774,2	183890,3	151022,2	179605,8	194886,5	252859,0
в т.ч. продукція тваринництва, млн грн	137272,2	77560,7	58183,3	65125,9	70332,4	76963,8
Питома вага продукції тваринництва, %	48,5	42,2	38,5	36,3	36,1	30,4
в. т.ч. молоко, млн грн	60789,5	41045,9	30236,9	32954,7	28533,0	29185,3
Питома вага молока, %	21,5	22,3	20,0	18,3	14,6	11,5

Джерело: складено автором за даними Держслужби статистики України [4]

Наразі стан молочного скотарства в Україні можна охарактеризувати двома протилежними тенденціями: скороченням поголів'я корів і зростанням їх продуктивності (табл. 2). При цьому поголів'я корів, нажаль, зменшується більш швидкими темпами, ніж зростає їх продуктивність.

Так, С.В. Дідур та Д.Б. Лозовик вважають, що основною причиною негативної динаміки у галузі молочного скотарства по-перше, є збитковість утримання ВРХ, яка зумовлюється ситуацією як на молочному, так і м'ясному ринках. По-друге, швидкому скороченню поголів'я тварин у господарствах населення обумовлює демографічна ситуація. Цей процес пояснюється як загальним зменшенням сільського населення, так і важкою щоденною працею з утримання худоби та виробництвом молока. Такі умови господарювання стають менш привабливими для сільської молоді, яка мігрує до міст з вищими соціальними стандартами життя. По-третє, застарілі технологічні й технічні засоби виробництва, що обумовлюють високу енергоємність виробничих процесів та собівартості продукції. Вчетверте, відсутність ефективної, цільової державної підтримки [2, с.149,150].

2. Динаміка розвитку скотарства України в 1990-2013 рр. (усі категорії господарств)

Роки	Поголів'я, тис. гол.		Виробництво молока, тис. т	Середньорічні надої на 1 корову, кг
	ВРХ	у т.ч. корови		
1990	24623,4	8378,2	24508,3	2863
1995	17557,3	7531,3	17274,3	2204
2000	9423,7	4958,3	12657,9	2359
2005	6514,1	3635,1	13714,4	3487
2010	4494,4	2631,2	11248,5	4082
2011	4425,8	2582,2	11086,0	4174
2012	4645,9	2554,0	11377,6	4261
2013	4534,0	2508,8	11488,2	4446
2013 р. у % до 1990 р.	18,4	29,9	46,8	155,3

Джерело: складено автором за даними Держслужби статистики України [4]

За 23 роки незалежності Україна зменшила поголів'я ВРХ більш ніж в п'ять разів (табл. 2) і в 2013 р. воно склало 4534,0 тис. гол. з них

2508,8 тис. гол. – корови, поголів'я яких зменшилось дещо менше, втричі. В господарствах населення також спостерігається тенденція до постійного скорочення корів, але не такими темпами, як в сільськогосподарських підприємствах. Відповідна тенденція спостерігається і у виробництві молока. Порівняно з 1990 р. виробництво молока зменшилось на 53,2 %, і становило в 2013 р. 11488,2 тис. т. При цьому, сільськогосподарськими підприємствами вироблено менше 23 % від загального об'єму молока. Отже, господарства населення вже на протязі багатьох років являються основними виробниками молока і постачальниками молока, як сировини на молокопереробні підприємства.

Дуже важливим показником галузі, який визначає характер і ступінь зміни показників економічної ефективності молочного скотарства є продуктивність тварин. Але ситуація в молочному скотарстві не стабілізується лише шляхом поступового підвищення продуктивності корів (табл. 2), яка зросла на 55,3 % порівняно з 1990 р. Адже, для того, щоб досягти обсягів виробництва молока в 1990 р. при наявному поголів'ї корів в 2013 р., потрібно збільшити продуктивність корів до рівня 10 тис. кг молока на голову за рік. Що на сьогодні практично нереально, адже навіть в найкращих господарствах з новітніми технологіями утримання та годування досягається середня продуктивність по господарству не вище 8100 кг/гол (СТОВ «Маяк» Золотоніського району Черкаської області). Варто зауважити, що продуктивність корів в Україні залишається значно нижчою від світових показників (наприклад в Ізраїлі середній надій від корови за 305 днів лактації перевищує 10 т).

Наслідком кризового стану в молочному скотарстві є різке зниження обсягів виробництва та споживання молока і молочної продукції. Багато молочних продуктів пересічним українцям стали просто не «по кишені», враховуючи низьку купівельну спроможність і стрімке зростання цін на готову продукцію. Так, у 2013 р. українці споживали по 220,9 кг молока (табл. 3), що майже на 40 % менше, ніж у 1990 р., то нижче від рекомендованої раціональної річної норми споживання молока для людини – 380-390 кг. Хоча в останні роки спостерігається позитивна тенденція поступового зростання споживання молока однією особою.

Проведений аналіз в табл. 3 показує, що Україна виробляє молока більше, ніж споживає. Рівень самозабезпечення складає біля 1,14-1,29, хоча з кожним роком знижується. Але існує потенціал для експорту молочної продукції. Це позитивна тенденція, яка суттєво підвищує економічну ефективність виробництва молока. Споживання на рівні 60% від науково-обґрунтованого рівня свідчить про необхідність його збільшення та розвитку ємності внутрішнього ринку молока.

3. Рівень самозабезпечення молоком та ємність внутрішнього ринку молока в Україні за 1990-2013 рр.

Показник	Роки						2013 р. в % до 1990р.
	1990	2000	2010	2011	2012	2013	
Виробництво молока, тис. т	24508,3	12657,9	11248,5	11086,0	11377,6	11488,2	46,9
Середньорічна чисельність населення, тис. чол.	51838,5	49429,8	45962,9	45598,2	45553,0	45426,2	87,6
Виробництво молока на 1 особу, кг	472,3	257,4	245,2	238,2	249,5	252,5	53,5
Рівень виробництва молока і молоко- продуктів на 1 особу, у % до РНС	124,0	67,7	64,5	62,7	65,7	66,4	53,5
Споживання молока на 1 особу, кг	373,2	199,1	206,4	204,9	214,9	220,9	59,2
Рівень споживання молока і молоко- продуктів на 1 особу, у % до РНС	98,2	52,4	54,3	53,9	56,5	58,1	59,2
Рівень самозабезпечення	1,27	1,29	1,19	1,16	1,16	1,14	89,8
Ємність внутрішнього ринку молока	19346,1	9841,5	9486,7	9343,1	9789,3	10034,7	51,9

Примітка. РНС – раціональна норма споживання молока і молочних продуктів, яка складає 380 кг на рік.

Джерело: складено автором за даними Держслужби статистики України [4]

Висновки. Молочне скотарство України, як сировинна база для молокопереробної галузі та складова для забезпечення належного рівня продовольчої безпеки держави, знаходиться в катастрофічному становищі, про що свідчить проведені дослідження. Враховуючи, що для багатьох українських селян корова була і залишається основною годувальницею сім'ї, необхідність підтримки молочного скотарства, в тому числі і в господарствах населення є наразі першочерговим завданням ефективного державного втручання. При цьому державне регулювання має спиратися на ринкові й адміністративні методи регулювання, маючи прояв у ціновій,

бюджетній, податковій, грошово-кредитній, соціальній та екологічній політиках, базуючись на світовому досвіді цих процесів.

Бібліографічний список: 1. Гуторов О.І. Економічні засади прибутковості виробництва молока в аграрних підприємствах: теоретико-прикладний аспект: монографія / О.І. Гуторов, Л.Ю. Кучер, А.В. Кучер. – Х.: Точка, 2013. – 490 с. 2. Дідур С.В. Молочна галузь України: тенденції та перспективи розвитку / С.В. Дідур, Д.Б. Лозовик // Вісник КрНУ імені Михайла Остроградського. – 2012. – Вип. 3 (74). – С. 148-151. 3. Шиян Н.І. Парадигма визначення закономірностей розвитку молочного скотарства / Н.І.Шиян // Економіка АПК. – 2014. – № 9 – С. 57-63. 4. Сільське господарство України. Стат. збірник за 2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

Антощенко В.В. Состояние и перспективы развития молочного скотоводства Украины. В статье проанализированы основные тенденции развития молочного скотоводства в Украине. Исследована положительная динамика в росте продуктивности коров, однако увеличивается она медленнее, чем происходит сокращение поголовья. Уровень потребления молока и молочной продукции в Украине значительно снизился и составляет половину от рациональной нормы потребления. В первую очередь нужно понять, пока в Украине уровень покупательной способности населения будет низким (Украина вместе с Молдовой являются самыми бедными странами Европы, по уровню покупательной способности), а сельскохозяйственные предприятия будут не в состоянии платить работникам достойную заработную плату (как эффективный материальный стимул) о развитии молочного скотоводства в Украине можно забыть.

Antoshchenkova V. State and Prospects of Development of Dairy Farming in Ukraine. The paper focuses on the main trends of development of dairy cattle breeding in Ukraine. Positive dynamics in the growth of productivity of cows, but the number of cows is decreasing. The level of consumption of milk and dairy products in Ukraine has decreased considerably, and is counted as half of the rational consumption rates. But first you need to understand, while in Ukraine the level of purchasing power of population is low (Ukraine together with Moldova is the poorest country in Europe, in terms of purchasing power), and agricultural enterprises will be unable to pay workers a decent wage (as an effective financial incentive) about development of dairy farming in Ukraine can be forgotten.